

Bauer, Jaroslav

Konstitutivní a fakultativní prvky větných schémat

In: *Otázky slovanské syntaxe. II, Sborník symposia "Strukturní typy slovanské věty a jejich vývoj"*, Brno 20.-22.10.1966. Bauer, Jaroslav (editor). Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1968, pp. 164-165

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120060>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

spojkou *jako*, anebo neshodný (subst. v instr. nebo v předl. pádě, např. *zvolili ho králem* // *za krále*); *Adv.* tj. adverbiale, příslovečné určení, jako člen přimykající; zde by bylo možno odlišovat ještě případy určení tzv. vnitřního (modi, event. causae) a vnějšího (zejm. loci a temporis).

Zařazení jednotlivých výpovědí do těchto schémat je možné jen na základě analýzy jejich skutečné mluvnické struktury a odlišení promluvových modifikací (např. kontextové, elipsy) od skutečných strukturních rysů. Srov. např. *Nečti pořád!* — *Já už nečtu!* (sloveso *čisti* si nežádá doplnění předmětem) × *Čteš ještě ten román?* — *Už [ho] nečtu!* (kontextová elipsa objektu). Konstitutivnost elementů je nutno zkoumat i v ostatních případech, např. *Vrátil se* // *vrátil se zdráv* // *vrátil se jako vítěz* // *vrátil se šťastně* // *vrátil se domů [včera] včas* atp. Nesporná je např. u slovesa *zůstat*, které se co do neplnovýznamovosti nejvíce blíží sponě.

Z uvedeného výkladu je zřejmé, že konstitutivním prvkem větného schématu nemusí být jen doplnění rekční, objektové povahy, ale i predikativní atribut nebo adverbiale. U příslovečného určení se někdy mluví o tzv. slabé rekci. Nepovažuji tento termín za šťastný, protože tu jde o jev jiného řádu než u rekce skutečné, silné, jejíž podstatou je tvarová žádánost. Naproti tomu u příslovečného určení se nepřekračují meze tzv. přimykání: o tvaru určujícího členu, pokud je vyjádřen ohebným slovem (nebo podobně o výběru příslušného adverbia), rozhoduje vyjadřovaný příslovečný význam. Přitom je ovšem nutná jistá sémantická korespondence mezi určujícím a určovaným členem, má-li mít výpověď smysl: nemohu např. při slovese vyjadřujícím jednodobý děj, užít časového určení s významem trvání, u slovesa vyjadřujícího polohu na jednom místě určení směru nebo východiska apod. (např. **zakopl po celý den*; **stál do města | lesem* atp.). Ale kde to smysl dovolí, může mít totéž sloveso různá určení místní nebo jiná: *chodil lesem* // *ve svém pokoji* // *do města* // *po vsi* // *z domu...*, tedy určení klidová i pohybová.

Z hlediska konstitutivnosti nebo fakultativnosti determinantu ve větném schématu není však otázka rekčního a nereckního doplnění rozhodující — obojí může být nutné i nenutné.

Mohla by se však vyskytnout námitka, že tato otázka není syntaktická, ale jen sémantická: že v obou případech jde z čistě syntaktického hlediska o rozvíjení základního větného členu, a o nutnosti rozvíjet že rozhoduje věcný význam, tohoto členu nebo smysl celé výpovědi. Tak je v podstatě pojata nauka o rozvíjejících větných členech v našich mluvnicích. Potom by nebylo možno mluvit o různých typech dvojjmenné věty a zůstal by nám jen nejzákladnější se schématem $N_{nom} - VF_{pers}$, event. rozdělený podle povahy VF na typ s predikátem sponově jmenným a slovesným (tj. se slovesem nesponovým). Je nesporné, že takto je možno problematiku dvojjmenné věty a její stavby vyložit. Ale srovnání s typy jednočlenné věty, kde nelze mnohé prvky schémat vyložit jako pouhé rozvíjející členy, nás nutí přezkoumat po této stránce i větu dvojjmennou. A tu se ukazuje, že zde sémantika přímo zasahuje do syntaxe, že otázka konstitutivnosti determinantů nelze od otázky syntaktické stavby odtrhnout a přesunout ji do roviny sémantické stavby výpovědi. Bude ji však třeba teprve podrobně zpracovat v obou jejích aspektech — větném i syntagmaticko-sémantickém.